

Інна БЕВЗЮК

*старший викладач кафедри
юридичної психології
та прокурорської етики
Національної академії
прокуратури України,
кандидат психологічних наук
bevzuk@i.ua*

Ігор КОЗЬЯКОВ

*начальник відділу досліджень проблем
організації роботи та кадрового
забезпечення в органах прокуратури
Науково-дослідного інституту
Національної академії
прокуратури України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
ndc_apu@ukr.net*

УДК 343.163+159.9+35.082

СУТНІСТЬ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРОКУРОРА

У статті здійснено спробу виявлення сутності комунікативної компетентності прокурора крізь призму компетентнісного підходу до функціональної сфери прокуратури та формування сукупності знань, умінь і навичок, необхідних для його ефективної професійної діяльності.

***Ключові слова:** спілкування; професійна компетентність; комунікативна компетентність; прокурор; прокурорська діяльність.*

Постановка проблеми. Реформування прокуратури України, наближення її діяльності до європейських стандартів актуалізують проблему формування кадрового складу. Адже створення корпусу високоосвічених, кваліфікованих прокурорів із необхідним рівнем ділових і морально-етичних якостей сприятиме трансформації української прокуратури у правову інституцію європейського зразка, а її діяльність відповідатиме суспільним очікуванням і демократичним принципам та цінностям.

Відтак, беззаперечно, ефективне функціонування органів прокуратури України перебуває у прямій залежності від забезпечення професійної компетентності її кадрового складу, відповідності порядку відбору та призначення прокурорів на посаду вимогам сьогодення, заснування кадрової роботи на міцному теоретичному підґрунті з урахуванням сучасних здобутків і тенденцій, що існують у цій сфері наукових знань.

Однак у правовому регулюванні кадрової роботи в органах прокуратури України, а також у практичній діяльності підрозділів по роботі з персоналом виникає чимало проблем, які суттєво впливають на якість кадрового забезпечення і, як наслідок, на ефективність здійснення прокуратурою визначених Конституцією України функцій, а врешті – захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. Зокрема, найбільш проблемною виявилася сфера виміру функціонально-посадової компетентності прокурора. Адже для цього виду діяльності досі не розроблено типовий профіль професійної компетентності посади прокурора місцевої прокуратури як комплексну характеристику посади, що має містити визначення змісту виконуваної за посадою прокурора роботи та перелік спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних прокуророві для виконання ним посадових обов'язків. З указаним профілем об'єктивно пов'язаний рівень функціонально-посадової компетентності кандидата на посаду прокурора – характеристика особи, що визначається її освітньо-кваліфікаційним рівнем, досвідом роботи і мірою володіння спеціальними знаннями, уміннями та навичками, за допомогою яких формується здатність виконувати обов'язки прокурора місцевої прокуратури.

На нашу думку, продуктивне вирішення зазначених вище проблем можливе завдяки впровадженню компетентнісного підходу, який в сучасній доктрині визнаний одним із засобів модернізації системи кадрового забезпечення та пріоритетним науковим напрямом юридично-психологічного супроводу роботи з персоналом. У такому підході поєднуються аспекти кваліфікації (формалізованих і систематично отриманих знань, умінь та навичок) і професіоналізму – готовності працівника реалізовувати одержані знання, уміння й навички в процесі професійної діяльності. Він передбачає формування здатності та готовності працівника до результативної діяльності на основі постійного підвищення рівня своєї професійної підготовки.

Однак спроба застосування нами основних категорій цієї методології у наукових дослідженнях проблем організації кадрової роботи в органах прокуратури призвела до виникнення ситуації, що характеризується недостатністю дефінітивних засобів, адекватних меті таких досліджень і здатних забезпечити її досягнення. Поява проблем, які співвідносяться з різними галузями знань, що формуються й розвиваються з урахуванням досягнень кожної з них, особливо яскраво ілюструє положення про зв'язок правознавства з іншими гуманітарними науками, а більш широко – права та суспільства. Не випадково сучасні наукові розвідки щодо категорії «професійна компетентність» пов'язані з проблемами, що перебувають на стику багатьох наук: філософії, психології, педагогіки, лінгвістики, юриспруденції тощо. Тому розробка продуктивного та достатнього понятійно-категоріального апарату для досліджень організаційно-правових аспектів кадрового забезпечення органів прокуратури потребує інтеграції теоретичних підходів сфери гуманітарного знання до категорії «професійна компетентність» та розширення її змісту шляхом доповнення елементами, характерними для прокурорської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У Рекомендації 962 (2006) ЄС Європейського парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року компетентність визначається як набір знань, навичок та відношень, що стосуються ситуації; а основними (базисними) компетентностями є ті, які необхідні всім громадянам для особистої реалізації та розвитку, активного громадянського життя, соціальної єдності та можливості працевлаштування [1]. У міжнародному стандарті ISO 9000:2005 «Quality management systems – Fundamentals and vocabulary (IDT)» компетентність трактується як продемонстрована здатність використовувати знання, вміння й навички на практиці, а також наявність досвіду та свідомого відповідального ставлення, необхідних для ефективного виконання певної професійної або соціальної функції.

За визначеною в національному законодавстві легальною дефініцією, компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти [2].

У словниково-енциклопедичних джерелах компетентність визначається як: 1) володіння компетенцією; 2) володіння знаннями, які дають змогу судити про щось [3, 241]; поряд із цим поінформованість, обізнаність, авторитетність [4, 560]; сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію [5, 149]; результат набуття дорослою людиною компетенцій, які дають їй змогу якісно виконувати трудові функції, успішно засвоювати знання, взаємодіяти з іншими людьми в різних ситуаціях, швидко адаптуватися до змін у професійній діяльності, набувати соціальної самостійності [6, 851]. Під поняттям «професійна компетентність» розуміється інтегрована характеристика ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення мети у професійній діяльності певного виду, а також моральну позицію фахівця [7, 722].

У доктрині ще не сформовано єдиних підходів до визначення сутності цього соціально-психологічного явища. Наприклад, А. Хуторський та В. Краєвський розглядають компетентність як володіння знаннями й здібностями, які дають змогу аргументовано обговорювати цю галузь і ефективно діяти в ній, тобто компетентність є результатом набуття компетенції [8]. При тому різняться використовувані (часто синонімічно) поняття «компетенція» і «компетентність» для розмежування загального та індивідуального компонентів. На відміну від компетентності компетенція відчужена від суб'єкта й розглядається як наперед визначена соціальна норма (вимога) до професійної/фахової компетентності працівника, що необхідна для його якісної продуктивної діяльності.

Отже, поняття «компетенція» інтерпретується як заздалегідь заданий, соціально закріплений результат [9, 3]. Компетенцією охоплюється сукуп-

ність взаємозалежних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються стосовно певного кола предметів і процесів та необхідні для якісної продуктивної діяльності щодо них. Компетентність – це наявність у людини відповідної компетенції та володіння нею, що охоплює її особистісне ставлення до компетентності та предмета діяльності [10]. У попередніх наукових публікаціях, присвячених цій тематиці, компетентність нами визначена як відкрита динамічна система, яка відображає готовність спеціаліста виконувати діяльність у певних галузях [11, 51].

Деякі вчені для ідентифікації найважливіших суб'єктно-особистісних характеристик професії використовують поняття «компетентність» разом із поняттями «професіоналізм», «майстерність», «професійно важливі якості». За вказаного підходу компетентність передбачає не так наявність у фахівця обсягу знань і досвіду, як здатність актуалізувати накопичені знання та вміння і використовувати їх у процесі реалізації своїх професійних функцій. У такому випадку важлива готовність до застосування цих знань залежно від ситуації [12; 13].

Відтак, професійна компетентність виступає базовою характеристикою особистості та тісно пов'язана із критеріями ефективно й успішно дії в професійних чи життєвих ситуаціях. Прокурорська діяльність належить до соціономічних видів взаємодії «людина – людина», тому провідне місце у структурі професійно важливих якостей (професійної компетентності) прокурорів посідає комунікативна компетентність. У цій сфері елемент спілкування – це явище, що зазвичай супроводжує будь-який трудовий процес, перетворюється на професійно важливу властивість. Адже успішна діяльність прокурора залежить від його здатності організувати свою роботу на основі професійно виваженого спілкування з суб'єктами певної сфери взаємодії. Натомість недостатня комунікативна компетентність зумовлює бар'єри та конфлікти у спілкуванні, що негативно впливає на рівень оцінки професіоналізму прокурора.

Останнім часом інтереси дослідників зосередились на вивченні проблем професійної комунікації (Г. Балл, В. Духнович, М. Заброцький, Є. Зеєр, Є. Климов, С. Максименко, А. Маркова, Л. Мітіна, Л. Столяренко, Ю. Швалб та інші). Розкрито деякі теоретичні і практичні аспекти формування професійної комунікативної компетенції майбутніх працівників професій типу «людина – людина», зокрема: лікарів (Л. Васильєва), соціальних працівників (Д. Годлевська, А. Капська), психологів (Н. Жарких, Н. Завіниченко, О. Низовець, Н. Шевченко), вчителів (Л. Долинська, М. Заброцький, Л. Зінченко, С. Максименко, В. Кашницький, А. Попова), менеджерів (В. Черевко).

Проблема розвитку комунікативної компетентності, комунікативних здібностей, культури спілкування майбутніх юристів, фахівців із правоохоронної діяльності частково висвітлена у наукових працях А. Білоножко, В. Барковського, М. Ісаєнко, В. Лапшиної, А. Почаєвої, Л. Філонова та ін.

Водночас сутність і зміст комунікативної компетентності прокурорів поки що не стали предметом наукового вивчення, тоді як важливе значення цієї складової та її специфіка зумовлюють необхідність самостійного цілеспрямованого дослідження.

Метою статті (завданням) є виявлення сутності комунікативної компетентності прокурора крізь призму компетентнісного підходу до визначеної сфери застосування та формування сукупності знань, умінь і навичок, необхідних для ефективної професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передусім ми виходимо з того, що професійна комунікативна компетентність прокурора є більш вузьким поняттям порівняно із загальною комунікативною компетентністю, оскільки критерії професійної діяльності працівника прокуратури зумовлюють наявність у суб'єкта спілкування низки комунікативних умінь, що можуть бути характерні та обов'язкові тільки для певного виду діяльності [14, 6–7].

За нашими висновками, саме в цьому полягають відмінності комунікативної компетентності прокурора від аналогічної якості особистості представників інших юридичних професій.

Першу групу утворюють системні соціально-правові відмінності професійної діяльності прокурора.

1. Прокуратура України становить єдину систему, яка в передбаченому законом порядку здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. У правовій державі вона не протиставлена особистості та суспільству, а навпаки, покликана захищати життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу та суспільні блага, що закріплені в праві.

2. Цілісність системи прокуратури України забезпечується єдиним для всіх прокурорів правовим статусом. Він, з одного боку, передбачає наділення кожного суб'єкта прокурорської діяльності особливими повноваженнями, що визначені процесуальним та іншими законами (наприклад, повноваженнями щодо процесуального керівництва та нагляду за законністю дій інших учасників кримінального процесу зі сторони обвинувачення: слідчих, оперативних співробітників тощо). З другого – правову заборону незаконного впливу, тиску чи втручання будь-кого у здійснення повноважень прокурором.

3. Функції прокуратури України реалізуються виключно прокурорами за посадами, вичерпний перелік яких визначений законом. Крім того, делегування функцій прокуратури, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається.

4. Діяльність прокурорів пов'язана з використанням власних, визначених законом повноважень і правових засобів, властивих для певних функцій (напрямів діяльності), сприяє гарантуванню та реалізації конституційних прав людини та громадянина, суспільних і державних інтересів.

5. Визначені в законі функції (напрями діяльності) прокуратури України утворюють (формують) комунікативні сфери, в яких прокурор на професійній основі взаємодіє з іншими особистостями та соціальними групами: а) підтримання державного обвинувачення в суді; б) представництво інтересів громадянина або держави в суді; в) нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; г) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у

кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Відтак, у практичній сфері сутність прокурорської діяльності полягає у функціонуванні спеціально уповноваженого державного органу, який від імені держави на визначених законом напрямках забезпечує підтримання державного обвинувачення в суді, представництво інтересів громадянина або держави в суді; здійснює нагляд за додержанням Конституції і виконанням законів України органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. Нагляд прокуратури спрямований на вжиття заходів щодо усунення порушень закону (від кого б вони не виходили), відновлення порушених прав громадян та інтересів держави і відшкодування заподіяної шкоди, притягнення у встановленому законом порядку до відповідальності осіб, які ці порушення допустили.

Наведені вище фактори характеризують прокурорську діяльність як самостійний суспільно необхідний вид соціальної діяльності (діяльності прокуратури та її посадових осіб зі спеціальним правовим статусом – прокурорів), яка здійснюється у визначених законом межах соціальної системи, наділеної властивими лише їй функціями та унормованим у праві способом поведінки особистості (прокурора) в професійних умовах.

Другу групу утворюють психологічні відмінності прокурорської діяльності. Сформовані правовими засобами суб'єктно-особистісні характеристики прокурора виявляються у його особливій ролі та соціально-правовому статусі – відповідному процесуальному становищі, яке посідає прокурор як суб'єкт комунікації у зумовленій та визначеній межами його компетенції соціальній групі.

Особлива функціональна роль прокурора у соціально-психологічній взаємодії в умовах досудового розслідування злочинів проявляється в тому, що він є професійним комунікатором, призначення якого полягає в управлінні процесом взаємодії слідчих, співробітників оперативних підрозділів, експертів, слідчого судді тощо. Для виконання цієї ролі прокурор застосовує притаманні лише його діяльності комунікативні прийоми та правові методи впливу на учасників цієї соціальної групи – доручення, вказівки, протести, подання тощо. З цією метою використовуються специфічні комунікативні канали і засоби комунікації, зокрема електронна система «Єдиний реєстр досудових розслідувань», що є інструментом управлінської та наглядової діяльності прокурора.

Незалежно від форми спілкування (усне чи писемне) прокурор здійснює трансформацію мовних (письмових) засобів у тексти документів, що має право робити лише він. Прикладами є письмова вказівка слідчому, якою прокурором покладається обов'язок провести відповідні слідчі дії (систематичне невиконання вказівок тягне кримінальну відповідальність); текст обвинувальної промови, що додається до матеріалів кримінальної справи (виконується та проголошується виключно прокурором).

Комунікативну компетентність прокурора від аналогічної компетентності інших юридичних професій також відрізняють: чітко виражена організаторська та комунікативна спрямованість прокурорської діяльності з великою кількістю контактів, пов'язаних зі встановленням взаємодії під час організації досудового розслідування та забезпеченням визначеного законом порядку його проведення; індивідуальний характер діяльності з досить чітко окресленою високою відповідальністю і соціальною вагомістю, виконанням наглядових функцій; багатоплановий та евристичний характер вирішення завдань керівництва досудовим розслідуванням, що реалізують функції правозастосування та боротьби зі злочинністю; високий рівень варіативності і нестандартності комунікаційних ситуацій процесуального керівництва досудовим розслідуванням в умовах дефіциту часу та інформації.

Сферою реалізації комунікативної компетентності прокурора є його комунікативна діяльність. Вона характеризується як складний інтегративний процес регламентованого (формалізованого нормами права) і нерегламентованого (міжособистісного) спілкування в межах діяльності, спрямованої на вирішення професійних завдань прокурора у відповідних сферах правозастосування.

Нам імпонує точка зору Я.Й. Радзівідло, згідно з якою вказана професійна якість зумовлюється характером знань та умінь у сфері міжособистісних відносин, гуманістичною спрямованістю, здатністю до емпатії й адекватного сприйняття партнера, готовністю до співробітництва, взаємодії тощо [15, 9]. У психологічному аспекті комунікативна компетентність прокурора передбачає усвідомлення особистістю:

- особистих потреб та ціннісних орієнтирів, техніки власної роботи;
- власних перцептивних вмінь, тобто здатності сприймати довкілля без суб'єктивних упереджень у ставленні до тих чи інших проблем, особистостей, соціальних груп;
- власних почуттів та психічних станів під впливом чинників зовнішнього середовища;
- готовності сприймати нове.

Висновки. Використовуючи компетентнісний підхід та орієнтуючись на високий ступінь особистісного вияву в процесі прокурорської діяльності, ми розглядаємо комунікативну компетентність прокурора як міру вираження (зовнішнього прояву) загальної культури особистості в цілому та культури спілкування зокрема.

За цих умов зміст професійної комунікативної компетентності прокурора полягає у:

- 1) вільному володінні жанрами, які є професійно важливими для прокурора, адже кожен жанр має свою специфічну форму та композиційну будову відповідно до цілей комунікації;
- 2) вмінні використовувати правові терміни у професійній діяльності, бо лексика, яку вживає прокурор, відрізняється від побутової;
- 3) володінні основами риторики та ораторських здібностей;

4) урахуванні низки екстралінгвістичних факторів, що слугують важливим критерієм оцінки комунікативної ситуації та планування комунікативних дій (передусім умов та обставин процесу спілкування, особистісних якостей партнера тощо);

5) знанні статусно-рольових характеристик партнера (психологічна компетентність), оскільки успіх комунікації залежить від обраної форми та стилю спілкування;

6) володінні вербальними та невербальними засобами передачі й обміну інформацією при організації спільної діяльності.

Формування належного рівня комунікативної компетентності прокурора в процесі його професійного спілкування сприятиме досягненню очікуваних високих результатів діяльності завдяки конкретним комунікативним умінням і навичкам, здатності до взаємодії й співпраці, зокрема до роботи в команді, під час вирішення конфліктних ситуацій тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рекомендація 2006 / 962 / ЄС Європейського парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_975
2. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – №№ 37–38. – Ст. 2004.
3. Словарь иностранных слов / ред.-составит. В.В. Пчелкин. – [14-е изд., испр.]. – М.: Русский язык, 1987. – 608 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с.
5. Професійна освіта. Словник: навч. посіб. / уклад. С.У. Гончаренко та ін.; за ред. Н.Г. Нічкало. – К.: Вища школа, 2000. – 380 с.
6. Освіта дорослих: енциклопедичний словник / за ред. В.Г. Кременя, Ю.В. Ковбасюка. – К.: Основа, 2014. – 496 с.
7. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України; голов. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
8. Краевский В.В. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах / В.В. Краевский, А.В. Хуторской // Педагогика. – 2003. – № 2. – С. 3–10.
9. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.
10. Хуторской А.В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты / А.В. Хуторской // Интернет-журнал «Эйдос». – 2002. – 23 апреля [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://eidos.ru/journal/2002/0423.htm>
11. Бевзюк І.М. Окремі аспекти методологічних підходів психологічних наук у процесі формування комунікативної компетентності майбутніх прокурорів / І.М. Бевзюк // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова: зб. наук. праць. – 2012. – № 37(61). – С. 49–53. – (Серія № 12. Психологічні науки).
12. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И.А. Зимняя // Россия в Болонском процессе: проблемы, задачи, перспективы: труды методологического семинара. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.
13. Ёльникова Г.В. Компетентнісний підхід до моделювання професійної діяльності керівника вищого навчального закладу / Г.В. Ёльникова // Теорія та методика управління освітою: електронне наукове фахове видання. – 2010. – № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tme.umo.edu.ua>

14. Бевзюк І.М. Психологічні особливості формування комунікативної компетентності майбутніх працівників органів прокуратури: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / І.М. Бевзюк; Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – К., 2015. – 22 с.
15. Радзівідло Я.Й. Особистісно-професійне становлення працівників прокуратури в процесі діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.06 «Юридична психологія» / Я.Й. Радзівідло; Національний університет внутрішніх справ. – Х., 2004. – 20 с.

Бевзюк І. Сутність комунікативної компетентності прокурора / І. Бевзюк, І. Козьяков // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2015. – № 2. – С. 10–18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/6-2015/bevzuc.pdf>

Инна БЕВЗЮК,
Игорь КОЗЬЯКОВ

СУЩНОСТЬ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПРОКУРОРА

В статье предпринята попытка выявления сущности коммуникативной компетентности прокурора сквозь призму компетентностного подхода к функциональной сфере прокуратуры и формирования совокупности знаний, умений и навыков, необходимых для эффективной профессиональной деятельности прокуроров.

Ключевые слова: *общение; профессиональная компетентность; коммуникативная компетентность; прокурор; прокурорская деятельность.*

Inna BEVZIUK,
Igor KOZIAKOV

THE ESSENCE OF COMMUNICATION COMPETENCE OF THE PROSECUTOR

In this article, the authors made an attempt to identify the nature of communicative competence of the prosecutor through the prism of competence approach to the sphere of prosecutorial activity and the formation of a body of knowledge and skills necessary for its effective professional self-realization.

Keywords: *communication; professional competence; communicative competence; the prosecutor; public prosecutor's activity.*